

Noen dråper kompleksitet

Et forsvar for antropologers deltagelse i offentlig debatt

Thomas Hylland Eriksen

Antropologiska studier, nr. 4-96.

I

Ifølge den norske universitetsloven skal vitenskapelig ansatte ved norske universiteter utføre tre typer arbeid: Undervisning, forskning og formidling. I praksis er det bare forskningen som fungerer vitenskapelig meritterende, mens undervisningen regnes som nødvendig pliktarbeid. Formidlingen -- altså bruken av antropologi i en bredere offentlighet -- har derimot foregått mer tilfeldig og sporadisk. Enkelte norske antropologer har i perioder deltatt aktivt i norsk offentlig debatt om f.eks. utviklingsbistand og minoritetsspørsmål, men mange -- deriblant flere av de mest sentrale forskerne -- har sjelden deltatt i massemedier, holder sjelden foredrag og skriver lite populært. Dette er det flere årsaker til, og innledningsvis må det slås fast, for å unngå misforståelser, at det slett ikke *bare* skyldes manglende talent for formidling eller det faktum at popularisering lett kan virke direkte *demeriterende* i forhold til en forskerkarriere.

En lignende situasjon kan gjenfinnes også i andre land; faktisk er Norge sannsynligvis et av de europeiske landene hvor antropologer er mest synlige i offentligheten. De blir invitert til å delta i tv og radio, skriver aviskronikker, lærebøker og pamfletter, og engasjeres som foredragsholdere i mange typer av fora. Det er imidlertid mange som reserverer seg mot å delta i offentlige sammenhenger av denne typen. En viktig årsak til dette er at offentligheten og antropologien ofte har motstridende ønsker og

prioriteringer. Aviser, radio, tv og andre debattfora ønsker enkle, entydige utsagn, gjerne med utropstegn etter. Antropologien kan for sin del tilby kompleksitet og flertydighet. Offentligheten ønsker klar moralsk stillingstagen for eller imot f.eks. bistandspolitikk eller integrasjonspolitikk i forhold til innvandrere. Antropologien kan tilby lange resonnementer underbygd med empiri, som kanskje -- men ikke sikkert -- leder til en konklusjon med moralske og politiske implikasjoner.

Her ligger en grunnleggende motsigelse mellom offentlig debatt og forskning. Og likevel er det vår forbannede plikt å drive formidling, å delta i debatter som blir mer velinformerte med vår deltakelse enn de ville ha vært uten, å dele vår kunnskap med en bredere offentlighet. Dersom forskningen er en romsonde som samfunnet sender ut i kosmos for å utforske det ytre rom, oppstår det meget raskt et legitimitetsproblem dersom sonden nekter å vende tilbake. Dette er en ganske god beskrivelse av en stor del av vår virksomhet: vi har ikke tid, eller lyst, eller samvittighet, eller mot, til å formulere våre funn og perspektiver på en slik måte at en større offentlighet kan få del i dem.

I visse perioder har antropologer hatt en viktig rolle i å definere og omdefinere verden. Jeg er overbevist om at det nåværende *fin de siècle* burde være en slik periode, og at den fremdeles kan bli det. I Vest-Europa er faget mer populært enn det noen gang har vært før, og det skyldes at mange unge mennesker helt riktig har sett at antropologien er en relevant vei til en dypere forståelse av vår egen tid. Tiden er preget av globalisering og nasjonalisme, kulturmøter og hybridisering, kulturelle forandringer og identitetspolitiske motreaksjoner. Som komparativ kulturvitenskap står vi i en unik posisjon til å forstå og forklare hvordan verden ser ut. Der sosiologien, med sine marxistisk orienterte klassemodeller, var seksti- og syttitallets viktigste samfunnsfag, er antropologien -- kompleksitetens og ambivalensens fag -- uten tvil nittitallets. Derfor, om ikke av andre grunner, bør vi reflektere over våre roller som fortolkere og premissleverandører.

Antropologer kan spille tre typer av roller i offentligheten: De kan være *eksperter*, *formidlere* og *polemikere*: De kan komme med fakta eller empirisk begrunnede fortolkninger, popularisert forskning eller empirisk og teoretisk funderte politiske standpunkter. Det er den siste rollen jeg skal ta opp nå, og eksempelet er -- jeg hadde nær sagt selvfølgelig -- debatten om innvandrere og minoriteter. Spørsmålet er: Hva kan antropologisk kunnskap bidra med, og hva er prisen vi må betale for å kaste oss ut i det flimrende, ustrukturerte offentlige ordskiftet, preget som det er av skjulte agendaer, overfladiskhet og politiske maktspill?

II

Alle er eksperter på innvandrere, bare ikke innvandrerne selv. Alle har møtt noen, kjenner noen som har møtt noen, har hørt om noen som har møtt noen, eller kjenner noen som har hørt om noen som har møtt noen. Alle vet hvorfor det går dårlig med innvandrerne, eller hvorfor det går bra med dem, eller hvorfor det går dårligere med nordmennene etter at det kom innvandrere hit, eller for den saks skyld hvorfor det går bedre med nordmennene nå enn før.

Forleden tok jeg drosje fra Universitetet på Blindern til Oslo sentrum, det er som kjent av fulle folk og taxisjåfører man får høre sannheten. Ganske mange norske taxisjåfører har innvandrerbakgrunn, men denne var etnisk norsk. Han kjente meg igjen, og engasjerte meg derfor i en samtale om det multietniske samfunn. Han begynte med å si at i hans yrkesgruppe ville det alltid være rasistiske holdninger til innvandrere. Hvorfor det? Jo, nå skal du høre. Femogtretti prosent av de pakistanske taxisjåførene er helt ok, men det er de siste fem prosentene som ødelegger for de andre. Etter å ha slått dette fast, satte han i gang med en harmdirrende moralsk fortelling som ikke tok slutt før vi var langt nede i

Thereses gate, om en pakistansk sjåfør som hadde sykmeldt seg selv om han var frisk, og som dermed hadde påført drosjeeieren et betydelig økonomisk tap. Historien ble fremført med så stor moralsk innlevelse at det ikke engang falt meg inn å spørre sjåføren om han aldri hadde hørt om etnisk norske sjåførere som gjorde det samme, for ikke å snakke om prinsippet om å la fem prosent ødelegge ryktet til femogtretti prosent.

Så hva er hensikten med kunnskap, hvis alle er eksperter og mener det som passer dem uansett hva slags informasjon de sitter inne med? Blir vi tvunget til å velge oss et nytt folk, som er vidsynt, åpent for alt fremmed og ukjent, generøst og solidarisk? Eller skal vi plassere en større andel av det folket vi allerede har i omskoleringsleirer? Alminnelige opplysningskampanjer virker jo vanligvis ikke. Etter at Staten med alle tilgjengelige midler begynte å propagandere for at nordmennene skulle slutte å røyke, har andelen av dagligrøykere stått stille her i landet, til forskjell fra land hvor det har vært minimal statlig moralisme, for eksempel Nederland og Belgia, hvor hundretusener helt på egen hånd har funnet ut at det kan være en god idé å slutte. Det er tydeligvis ikke kunnskapen det kommer an på i denne typen sammenhenger, men snarere det kognitive arkivsystemet den plasseres inn i.

Sannheten må frem, heter det. Men som enhver forsvarsadvokat, og enhver forsker som er verd sin statsstøtte, vet: Sannhet er et problematisk begrep. Det er uten tvil sant at det finnes tamiler som lurer seg til å ringe gratis til Sri Lanka når sosialarbeideren ikke ser på dem, at det finnes foreldre som nekter sine døtre å gifte seg med en mann de selv liker, og at både polygami, omskjæring av piker og rene skurkestreker forekommer blant innvandrere og flyktninger. Alt dette er sant, og dersom vi får slike kjensgjerninger "på bordet", det vil si i massemediene, vil mange trekke den slutning at endelig får vi den usminkede sannheten om innvandrersproblemet, sannheten det har vært lagt lokk på av den moralske eliten og av overbeskyttende politikere og journalister i årevis; den sannheten som, når den ikke kommer på bordet, indirekte gjør folket til rasister fordi de

vet at sannheten blir holdt skjult for dem. Tall blir i slike sammenhenger gjerne presentert som sannferdige, og de gir inntrykk av å være både objektive og presise. Statistikken over innvandrere, for eksempel, viser at det lever over 200 000 innvandrere og flyktninger i Norge; det høres jo mye ut, skjønt prosentsetningen 4,44 høres mindre ut. Hvis man tilføyer at halvparten er av europeisk avstamning, får man det imidlertid mye vanskeligere med å begrunne at svartinger er i ferd med å ta over gamle nor Norge -- men det trenger man jo ikke å gjøre.

Tallene viser også at nesten 30% av velgerne på Stovner, en bydel i Oslo med mange innvandrere, stemte på det fremmedfiendtlige Fremskrittspartiet ved forrige kommunevalg. Det høres jo skremmende mye ut, og flere massemedier og forskere hevder at dette var et bevis på at "nordmenn var blitt mer rasistiske"; men faktum er jo at over dobbelt så mange -- over 70% av velgerne -- rent faktisk stemte på partier som på forskjellige måter gikk inn for fredelig sameksistens mellom ulike etniske grupper i Norge.

Den mest populære formen for sannhet blant de innvandringsfiendtlige, kommer til uttrykk gjennom demografiske prognoser. Med litt oppfinnsomhet kan man vise hva det skulle være ved hjelp av ekstrapoleringer av denne typen. Jeg ville for eksempel lett kunne vise, med utgangspunkt i statistikken fra 1992 til 1995, at når jeg går av med pensjon, vil det være 921.600 studenter ved instituttet hvor jeg er ansatt. De samme metodene gjør det lett å vise at etniske nordmenn vil være i mindretall i Norge om hundre år, og de blir flittig brukt. Mark Twain snakket for hundre år siden om *lies, bloody lies and statistics*; den norske satirikeren Odd Børretzen har for sin del vist at det tryggeste husdyret man kan ha i Drammen er løver, ettersom statistikken gjør det klinkende klart at ingen drammensere hittil er drept eller engang skadet av løver de holder som husdyr. Mitt yndlingseksempel på statistisk ekstrapolering er likevel et leserbrev fra Finnmark

Dagblad, datert 30. august 1982. Innsenderen argumenterer, med utgangspunkt i kjensgjerningene omkring Noas Ark, for at det må være feil at samene har bodd på Nordkalotten i 13 000 år, hvilket arkeologer og andre såkalte eksperter i lengre tid har påstått. Dersom så var, skriver innsenderen, "så er det rimelig å regne at antall samer i dag skulle være over 27 milliarder".

III

Det er selvfølgelig nedslående at de offentlige debattene om innvandring og innvandrere går i sirkler, sporer av, domineres av opportunister og populistere, konsentrerer seg om marginale temaer og generelt ser ut til å stå på stedet hvil. Ikke før man innbiller seg at offentligheten endelig har forstått at det er på grunn av etnisk diskriminering -- og ikke på grunn av språkproblemer -- at innvandrere ikke får jobb, så kommer en ny debatt om hvordan man kan få innvandrerne til å lære bedre norsk slik at de kan få seg en jobb. Og ikke før det er blitt vist at det er lange køer av innvandrere som gjerne vil lære norsk, men at tilbudet er for dårlig; så "krever" debattanter at innvandrerne skal bli ivrigere etter å lære norsk. (Som om man kunne tvinge mennesker i telefonkø til å skaffe seg telefon!) Man kan påvise at høyrepopulistene er inkonsistente når de både sier at alle mennesker må behandles likt som individer og at innvandrerne ikke skal behandles som individer, men som en gruppe; det hjelper ikke det minste når deres tilhengere på forhånd har bestemt seg for hvilken virkelighet som er den egentlige. Man kan også vise til hundrevis av eksempler på multietniske samfunn som er stabile og bygger på gjensidig respekt og anerkjennelse; fem minutter senere vil en annen debattant påstå at multietniske samfunn er en historisk uhyrlighet og at de er dømt til undergang; og de som vil, kommer bare til å huske hans synspunkt. Man kan minne om at retten til et morsmål er en menneskerett og at avslaget på søknaden om muslimsk skole er i strid med menneskerettighetene, men det forhindrer ikke at politikere og andre insisterer på at innvandrerne må fornorskes mest mulig, "slik at vi kan unngå problemer i fremtiden". Man kan også antyde at det slett ikke

er så sikkert at Norge er det åpneste landet i verden, kulturelt sett, men da blir man enten ledd av som den humoristen man utvilsomt må være, eller man blir tiet ihjel. Man kan naturligvis også minne om at selv om polygami sikkert har forekommet i Norge, er det ikke direkte vanlig, og at det derfor trolig ikke er videre konstruktivt å gjøre det til et hovedspørsmål i innvandrerdebatten. Og man kan minne om at innvandreres integrasjon i det norske samfunn har foregått svært raskt, og at den sikreste måten å bremse eller snu utviklingen på, består i flittig bruk av moralisering og medlidenhet som retoriske virkemidler. Ikke engang innvandrere setter særlig pris på å bli umyndiggjort. -- Og man kan si mye mer, men det ser ut til å hjelpe lite. Folk flest ser ut til å høre det de har lyst til å høre.

Jeg har likevel tro på at kunnskap gjør noe fra eller til. Ellers ville jeg sannsynligvis heller ha funnet meg en morsom og fett betalt jobb i reklamebransjen enn å fortsette som universitetsansatt. Imidlertid virker ikke kunnskap slik man gjerne tenker seg. Den virker ubevisst, indirekte, langsomt, og den forandrer gradvis selve erfaringene og språket.

Den kunnskapen vi snakker om, som gir premisser for holdninger og verdier, og som altså er en noe annen type kunnskap enn den som brukes i økonomisk planlegging og utvikling av ny teknologi, er dypt avhengig av sin innpakning. Formens betydning er uten tvil en hovedårsak til det dype ubehaget mange kunnskapsrike mennesker, forskere og andre, forbinder med offentlig debatt om temaet de har kunnskaper om. Da kriminologen Sturla Falck for noen år siden presenterte sin rapport om kriminalitet begått i Norge av mennesker som ikke var norske statsborgere, gjorde hans funn om at innvandrere verken var mer eller mindre skurkaktige enn etniske norskinger, neppe like stort inntrykk på *Aftenpostens* lesere som den hjerteskjærende historien de bringer av og til om den hjelpeløse eldre damen som ble overfalt og ranet på gaten av en mørkhudet ungdom. Selv

om lærerne på examen philosophicum forsøkte å innbille oss noe annet, er det ikke noen automatikk i at de beste argumentene vinner.

Det finnes nemlig mer og mindre effektive måter å kommunisere på. For eksempel er det uten tvil riktig at akademikere og intellektuelle utdefinerer de aller fleste når de ikke bestreber seg på å være konkrete. Mange av dem har lagt stor vekt på intellektuell redelighet i sin opplysningsvirksomhet. Følgelig har de vært nyanserte heller enn ensidige, og har lagt frem forskningsresultater i stedet for slående enkeltteksempler -- ganske enkelt fordi de vet at enkeltteksempler, hvor rørende de enn er, sjelden er representative. Men man treffer ikke folks egne erfaringer med uformidlede forskningsresultater. Målet kan derfor ikke være å gi sitt publikum en moralistisk lekse eller et grunnkurs i antropologisk tenkemåte, men heller å invitere dem til å oppnå en ny type forståelse ved å identifisere seg med mennesker som befinner seg i en annen situasjon enn de selv. For å få det til, er det nødvendig å appellere til deres egne erfaringer, gjerne til deres privatsfære. Kort sagt: Akademikere som ønsker å påvirke opinionen har mye å lære av høyrepopulistene når det gjelder *form* og *retorikk*.

Fremfor alt er høyrepopulistene suverene til å *sette dagsorden*. Hvor absurde deres anklager, forslag og analyser enn måtte være, klarer de gang på gang å narre hele medieoffentligheten til å gå på limpinnen og til å føre alvorlige diskusjoner om absurditeter som innvanderregnskap, innvandrerkriminalitet, ulovlig innvandring og snylting på det Norske Fellesskapet. Dermed blir det ikke plass til konstruktive debatter om f.eks. likhetsprinsipper i arbeidslivet, språklige og religiøse rettigheter, globale økonomiske strukturer som forårsaker migrasjoner, eller for den saks skyld nordmenns vanskeligheter med å integrere seg i forhold til innvandrere.

Liberales aviser som *Dagbladet* gir inntrykk av at de ødelegger for høyrepopulistene når de lager kritiske reportasjer om dem. Rent faktisk gjør de dem en tjeneste når de skriver om dem, uansett hva de skriver. For selv om avisenes innfallsvinkel er kritisk, får de spalteplass til å presentere sin virkelighetsoppfatning, noe som tvinger alle andre aktører til å ta avstand fra dem. De får første trekk, noe som gir dem anledning til å definere spillets regler. Når satte antirasister sist dagsorden på en konstruktiv måte? De siste årene har antirasistene stort sett, med noen få unntak, vært presset inn i en ubehagelig, defensiv rolle. I likhet med innvandrere generelt, er antirasister å anse for skyldige inntil de har klart å bevise det motsatte: de må hele tiden forsvare seg mot anklager. Husker medieoffentligheten anklagene eller forsvaret best når støvet legger seg? Her, som så mange andre steder, er det alt annet enn sikkert at fornuften seirer til slutt.

For å forstå høyrepopulistenes medietekke, er det ikke bare nødvendig å gjennomskue deres evne til å sette dagsorden ved å erte på seg resten av offentligheten, evnen til å vri debatten i sin retning og talentet for sjofle insinuasjoner. De er også mestere i å rette oppmerksomheten mot *tragiske enkeltskjebner*. Den stakkars nordmannen som ble slått ned av en utlending, den stakkars nordkvinnen som ble voldtatt av en utlending, den stakkars norske pensjonisten som ikke lenger tør å gå ut om kvelden på grunn av de fæle utlendingene; og omvendt: innvandrerne som ikke deltar i dugnader, som er arbeidssky og tusker til seg mer sosialstønad enn gode nordmenn får, og -- ikke å forglemme -- den stakkars innvandrerkvinnen som lever i konstant fangenskap hos en brutal og depotisk ektemann med hodet dypt nede i den mørkeste middelalder.

Akademikere med ambisjoner om å formidle har altså mye å lære av høyrepopulistenes teknikker. De må bli mer tabloide i sine virkemidler, være mindre redde for å fortelle hjerteskjærende historier om enkeltpersoner som uten annen grunn enn feil navn og feil hudfarge blir satt i glattcelle, blir nektet jobb, blir sparket ut av landet, blir mobbet på

gaten og generelt behandlet som skurker og undermålere inntil de eventuelt har bevist det motsatte. Mer avansert er ikke det generelle debattnivået her til lands. Der høyrepopulistene appellerer til folks mistenksomhet og smålighet, må humanister appellere til medmenneskeligheten. De må også bli bedre til å sette dagsorden, de må kort sagt fungere mer provokativt. Dermed mister de kanskje sin akademiske dyd, men det finnes verre ting. Det må sterke virkemidler til for å sprengte lydmuren. Så får man bare satse på at det blir plass til mer raffinerte analyser og nyanserte synspunkter i neste omgang, når dagsorden allerede er satt.

IV

Med dette mener jeg ikke at det viktigste forskere med hang til folkeopplysning og med moralske anføkter kan gjøre, er å gå på kurs i medietekke, stemmebruk og retorikk -- selv om disse faktorene ikke bør undervurderes dersom man vil at ens forskning skal fungere opplysende for andre enn ens nærmeste. Det er også, selvfølgelig, en ikke helt uvesentlig faktor hva slags kunnskap man formidler.

Akademikere og intellektuelle har en særlig offentlig oppgave i å gjøre verden mer komplisert. I en viss forstand er dette prinsippet nittitallets omskrivning av syttitallets synspunkter på forskernes plikt til å være engasjerte og deres såkalte kritiske funksjon. I begge tilfeller snakker vi om utvidelse av horisonten, original perspektivering av kjensgjerninger, alternative innfallsvinkler og kontekstualiserende tolkninger. Til forskjell fra situasjonen under det naivt kunnskapsoptimistiske og entydiggjørende syttitallet, er vi ikke lenger i en posisjon til å produsere totalanalyser med to streker under, og det skal vi takke historiens gang for. Det vi kan tilby i stedet for fasiter, er noen dråper kompleksitet. La meg antyde hvordan en dybdeforståelse av kulturell variasjon og dynamikk, som altså går bak og lenger enn klisjépregede programerklæringer om "det

flerkulturelle samfunn", kan tenkes utviklet. Min påstand er nemlig at en slik forståelse må gå forut for kjensgjerninger og fakta, som ikke blir operative hvis de ikke kan plasseres inn i en kognitiv matrise eller tenkemåte.

Blikket utenfra. Den spesielle *Verfremdung* som ligger i antropologiens komparative perspektiv, er et velprøvd middel til selvrefleksjon og selvkritikk, og en slik fremmedhet vil være første skritt i retning av en forståelse av verdens kulturelle mangfold. Et slikt *regard éloigné* er en nødvendig betingelse for en toleranse som går ut over festtalene og tom likegyldighet. Erkjennelsen av at alt kunne ha vært annerledes også i vårt eget samfunn hvis historien hadde tatt andre veier, og at mennesker overalt har noe felles selv om det allmennmenneskelige får vidt forskjellige uttrykk, er det bare mulig å oppnå hvis man klarer å se sitt eget samfunn utenfra. For å få dette til, må man gå dypt nok inn i et fremmed kulturelt univers til at man føler seg hjemme der. Dermed forstår vi at andre mennesker andre steder, som handler og tenker annerledes, dypest sett er like oss selv, og vi utbryter: *I deres sted ville jeg ha gjort det samme!* Etter å ha oppdaget at verden er relativ på denne måten, kan den hjemlige kultur og særlig dens påberopelse av "naturlighet" og "allmenn fornuft" aldri bli den samme igjen. Handlinger og holdninger kan aldri mer forstås uavhengig av sin kontekst.

Relativismens grenser. Det neste skrittet må bestå i en tentativ diskusjon av forholdet mellom universelle verdier og rettigheter, og kulturelt mangfold. På den ene side er det åpenbart at mennesker handler og tenker i henhold til kulturelle skjemaer; men på den annen side er det like utvilsomt riktig at ethvert samfunn må ha et felles verdigrunnlag, nedfelt i lovverk og ulike normative praksiser. Det generelle svaret på denne problematikken er at "det er ikke så enkelt som det ser ut". Forholdet mellom individ og gruppe, og mellom frihet og trygghet, hører hjemme i dette minefeltet. Pluralisme innebærer respekt for annerledeshet, men ikke grenseløs toleranse.

Når disse dimensjonene er på plass -- altså et kulturel relativistisk blikk på seg selv, kontekstforståelse og en anerkjennelse av at grenseløs relativisme er uholdbar -- er tiden inne for å se på kulturbegrepet, dette umulige ordet som fagfolk vegrer seg for å bruke fordi det er blitt vulgarisert og politisert ute i Den virkelige verden. Mye meningsløst og forvirrende har vært sagt om kultur og kulturforskjeller de siste årene -- ikke så merkelig, kanskje, ettersom kultur nå er blitt trukket inn i politiske maktspill og følgelig blir manipulert på kyniske vis. At kulturbegrepet og kulturforskjeller blir misbrukt politisk, er imidlertid ikke det samme som at de ikke finnes. Det må være mulig å ha to, eller kanskje til og med tre, tanker i hodet samtidig, for eksempel slik:

- a) Kulturforskjeller blir karikert, mystifisert og overdrevet av mennesker som av forskjellige grunner har interesser i å opprettholde skarpe grenser mellom "oss" og "dem".

- b) Kulturforskjeller skyldes forskjeller i grunnleggende erfaringer, og det er ingen tvil om at de finnes. For eksempel kan ingen nekte for at det generelt er visse forskjeller i væremåte og verbal stil mellom Troms og Vest-Agder, for ikke å snakke om Bombay og Bergen.

- c) Kulturforskjeller er ikke absolutte, fastlåste forskjeller mellom "kulturer", men dynamiske og foranderlige forskjeller som både finnes mellom og innenfor grupper. Verden består ikke av svart og hvitt, men av gråtoner. Salige er de skråsikre, for de slipper å se gråtonene.

Det er ingen grunn til å skamme seg over at det finnes kulturforskjeller, selv om de kan skape både misforståelser og reelle konflikter. For praktiske formål kan vi dele kulturforskjellene inn i fire kategorier:

1) Forskjeller det herskende flertallet positivt liker. For eksempel italienernes og indernes kulinariske talenter.

2) Forskjeller flertallet er likegyldige til. For eksempel klesvaner og musikk.

3) Forskjeller flertallet misliker, men tolererer. For eksempel religionsutøvelse.

4) Forskjeller flertallet misliker og ikke kan tolerere. For eksempel tvangsekteskap.

Det finnes også kulturforskjeller som et mindretall ikke kan tolerere, men som kjent er det ingen som spør dem hva de liker og misliker. Det kan for eksempel gjelde den uansvarligheten mange nordmenn legger for dagen i sitt forhold til egne barn. Generelt er det forbløffende at det ikke er større forståelse for fordelene ved arrangerte ekteskap (jeg snakker ikke om tvangsekteskap) i et land hvor prognosene tilsier at halvparten av alle norskinger som gifter seg nå, før eller siden vil bli skilt. Den eneste som har hevet stemmen til fordel for arrangerte ekteskap i et norsk massemedium i det siste, er den frafalne libertineren Suzanne Brøgger. Men hun er jo dansk og fritenker.

Med utgangspunkt i de fire typene av relevante kulturforskjeller, ville det gå an både å akseptere at innbyggerne i dette landet er kulturelt forskjellige, og å kritisere bestemte praksiser uten å fordømme "en hel kultur". Dermed ville det for eksempel bli mulig å kritisere norske menn som sender postordrebrudene sine i retur når de er misfornøyde med dem, uten å føle seg forpliktet til å kritisere "hele den norske kultur". Og det ville --

selvfølgelig -- være mulig å kritisere tvangsekteskap og autoritær barneoppdragelse uten å kalle dem "pakistansk kultur".

Identitet og gråsoner. I forlengelsen av en slik utvidet forståelse av kultur, som uvegerlig må balansere på en knivsegg mellom overdrivelse og underdrivelse av kulturens betydning, vil det være på sin plass å begynne å problematisere begrepet om identitet. Det er jo vanlig å henge navnet på en etnisk gruppe, eller for den saks skyld en religion, som et prefiks til ordet identitet. Denne tendensen er i høy grad med på å styrke grenser, og den skaper uvegerlig såkalte identitetsproblemer hos mange ungdommer, som ikke uten videre kan beskrive seg selv i etniske termer. Noe av det viktigste vi som intellektuelle kan gjøre i denne sammenhengen, må være å løsne litt på navlestrengen som forbinder individ og etnisk eller religiøs gruppe ved å vise at på samme måte som kulturelle fellesskap er overlappende og utydelig avgrenset i forhold til hverandre, slik er også personer på tvetydige og komplekse måter forbundet med gruppeidentiteter. Igjen blir resultatet, på det kognitive plan, en erkjennelse av at kulturelt rotfestede gruppefellesskap er viktige når de er viktige, men ikke nødvendigvis ellers, og at man ikke a priori kan slutte fra etnisk merkelapp verken til identitet eller til kulturelt spesifikk oppførsel.

* * *

Min hensikt med denne teksten har ikke vært å trekke den forutsigbare slutning at "kunnskap er viktig" eller noe i den retning, men bare å minne om at hvis teori uten data er tom, er data uten teori blinde: at det ikke hjelper med tusen velmente undersøkelser og veldokumenterte kjensgjerninger hvis de ikke presenteres på en *perspektiverende* måte, som også bidrar til å forandre mottakernes kognitive arkivsystem. Prisen forskere må betale for å delta i debatten på en perspektiverende måte, er sin akademiske dyd. De blir

like mye "synsere" som "eksperter". Hvis denne prisen er for høy, kan vi ikke trekke noen annen slutning enn at forskerne er villige til å overlate arenaen til populistere, politikere og tabloidjournalister.